

Աշխարհագրություն

УДК 551.58

ՀՀ ԳՅՈՒՂԱԿԱՆ ՏԱՐԱԾՔՆԵՐԻ ԲՆՈՐՈՇ ԳԾԵՐԸ ԵՎ
ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՀՐԱՏԱՊ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

Ա. Հ. ՊՈՏՈՍՅԱՆ *

ԵՊՀ սոցիալ-տնտեսական աշխարհագրության ամբիոն, Հայաստան

Բնական համալիրի խիստ բազմազանության և ուրբանացման օջախայնության պատճառով ՀՀ-ում գյուղական տարածքներն առանձնանում են բնորոշ գծերով և էական դեր ունեն տարածաշրջանների զարգացման գործում: Հողվածում փաստական նյութի ընդհանրացման հիման վրա տրված են ՀՀ գյուղական տարածքների բնորոշ գծերը և վեր են հանվել գյուղական տարածքների հիմնական տարրերի՝ գյուղական տարաբնակեցման և բնակավայրերի առավել հրատապ հիմնախնդիրները:

Keywords: rural areas, rural population, rural settlements, dynamics of population and settlements, development problems.

Ներածություն: ՀՀ սոցիալ-տնտեսական զարգացման գերակա խնդիրներից է ագրարային սեկտորի զարգացումը, բնակչության նյութական և հոգևոր պահանջներին բավարարումը, մարդկային ներուժի արդյունավետ օգտագործումն ու կառավարումը: Այս հարցերի լուծումը կախված է նաև գյուղական տարածքների և տարաբնակեցման զարգացման գործընթացներում տեղի ունեցող միտումների բացահայտումից և արդյունավետ կառավարումից:

ՀՀ-ում գյուղական բնակավայրերի ավելի քան 95%-ի հիմնական տնտեսական գործառույթը գյուղատնտեսությունն է: Չնայած որ ՀՀ-ում (2018 թ.) ուրբանացման մակարդակը 63,8% է, սակայն միայն մայրաքաղաքում կենտրոնացված է երկրի բնակչության ավելի քան 36,2%-ը, իսկ բնակչության թվով առաջին յոթ քաղաքներում ապրում է քաղաքային բնակչության ավելի քան 76%-ը [1]: Ամասիայի, Աշոցքի, Արագածի և Բաղրամյանի տարածաշրջաններում չկան քաղաքներ, իսկ Նոյեմբերյան, Վայք, Մեղրի, Մարալիկ, Ճամբարակ, Թալին և Ապարան քաղաքներից յուրաքանչյուրում, մշտական բնակչության թիվը չի անցնում 6,5 հազարից: ՀՀ տարբեր մարզերում, գյուղական բնակչության թիվը տատանվում է 32,2-ից մինչև 78,3%-ի սահմաններում [1–4]:

Այս հանգամանքը խիստ կարևորում է ՀՀ գյուղական տարածքների և տարաբնակեցման աշխարհագրական հետազոտությունը, որը հնարավորություն է տալիս բացահայտել դրանցում տեղի ունեցող գործընթացները և զարգացման միտումները: Դրանց ներքին մեխանիզմների և արտաքին գործոնների վերլուծության և գնահատման միջոցով հնարավոր է մշակել և իրականացնել տարածաշրջանային և ժողովրդագրական այնպիսի քաղաքականություն, որը կնպաստի ՀՀ գյուղական տարածքների սոցիալ-տնտեսական զարգացմանը,

* E-mail: a.potosyan@ysu.am

տարաբնակեցման վերափոխմանը և կատարելագործմանը, բնակավայրերի տարածքային և մարդկային ներուժի արդյունավետ օգտագործմանը:

Հետազոտության արդյունքների վերլուծություն: Գյուղական տարածքների մեջ մտնում են տարբեր մակարդակի քաղաքային բնակավայրերից դուրս բնակեցված տարածքները, բոլոր բնակավայրերը և հիմնական ֆոնդերը, որոնք գտնվում են այդ տարածքներում: Գյուղական տարածքների գլխավոր տարրերը գյուղական բնակավայրերն են, որոնք ստեղծում են ոչ քաղաքային տարածքներում բնակավայրերի տարածքային կազմակերպման ձև՝ գյուղական տարաբնակեցում [5]: Գյուղական տարածքները ոչ միայն պարենամթերքի արտադրության հիմնական շրջաններն են, այլև տարբեր տեսակի ռեսուրսների ստացման աղբյուրներ: Դրանք հանդիսանում են շրջակա միջավայրի էկոլոգիական հավասարակշռության պահպանման միջոց: Բացառիկ է գյուղական տարածքների դերն ազգային ավանդույթների և մշակույթի, նրանցում ապրող մարդկանց ինքնատիպության պահպանման գործում:

Չնայած ՀՀ ժամանակակից գյուղական տարածքները և տարաբնակեցումն ունեն պատմական խորը արմատներ, սակայն հիմնականում ձևավորվել են 19-րդ դարի 30–40-ական թվականներից: Հետագա տասնամյակների ընթացքում շարունակվող ներգաղթի, բնակչության թվի ավելացման, գյուղական նոր բնակավայրերի ստեղծման, նախկինում ավերված և բնազրկված գյուղերի վերականգնման շնորհիվ է հիմնականում ձևավորվել հանրապետության ժամանակակից գյուղական տարածքների և տարաբնակեցման համակարգի հիմքը [6, 7]:

Խորհրդային տարիներին ՀՀ գյուղական տարածքների զարգացումը տեղի է ունեցել պլանային տնտեսության պայմաններում: Սեփականության համայնավարական-պետական ձևը նպաստում էր նոր հողերի յուրացմանը, բնակավայրերի ձևավորմանն ու զարգացմանը, իսկ երկրում ստեղծված միասնական տարածքարտադրական համալիրը՝ միասնական-միակենտրոն տարաբնակեցման համակարգի ձևավորմանը:

Վերջին մոտ երեք տասնամյակում տեղի ունեցած քաղաքական և սոցիալ-տնտեսական փոփոխությունները միանգամայն նոր պայմաններ են ստեղծել ՀՀ գյուղական տարածքների և բնակավայրերի զարգացման համար: Հողի սեփականաշնորհումը, գյուղատնտեսական արտադրության կազմակերպական նոր ձևերը, վարչատարածքային նոր բաժանումը և գյուղական տարածքներում տեղի ունեցող այլ գործընթացներ ազդել են գյուղական բնակավայրերի սոցիալ-տնտեսական զարգացման վրա:

ՀՀ գյուղական տարածքներն ու տարաբնակեցումն աչքի են ընկնում որոշակի առանձնահատկություններով, որոնցից կարևորներն են.

1. Տարածքի փոքր մակերեսը, մասնատվածությունը, բացարձակ մեծ բարձրությունները և թեքությունները, կլիմայի բազմազանությունը, ջրային և հողային ռեսուրսների անհամաչափ բաշխումը, ակտիվ գործող բնաաշխարհագրական երևույթները, ինչպես նաև տարածքի էկոլոգիական հավասարակշռությունը պահպանելու անհրաժեշտությունը զգալիորեն նեղացնում են ՀՀ-ի բնակեցման արեալն՝ իրենց անմիջական ու միջնորդավորված ազդեցությունը թողնելով գյուղական տարածքների ձևավորման և հետագա զարգացման վրա: Նշված գործոնների ներգործության պատճառով գյուղատնտեսական նպատակներով օգտագործելի են հանրապետության տարածքի միայն 46–48%-ը [8]: Ուստի սահմանափակ են նաև ՀՀ գյուղական տարածքների զարգացման բնառեսուրսային նախադրյալները:

2. ՀՀ ժամանակակից գյուղական տարածքներն ու տարաբնակեցումը ձևավորվել են ոչ միայն բնական տարրերի բազմազանության, այլ պատմական անցյալի ազդեցության ներքո: Վերջիններիս պատճառով կործանվել և ավերվել են բազմաթիվ բնակավայրեր, նվազել է բնակավայրերի թիվը և մարդաբանակը, փոխվել է բնակչության ազգային կազմը, կենցաղն ու տնտեսությունը, բնակավայրերի արտաքին տեսքը, հետք թողնելով բնակավայրերի դիրքի, խտության, արտաքին տեսքի, մարդաբանակի և տնտեսական գործունեության վրա:

3. ՀՀ-ում գրեթե բոլոր գյուղերին բնորոշ է գյուղատնտեսական գործառույթը, սակայն դրանց ճնշող մեծամասնությունն ունի արտադրական մասնագիտացման բազմազանություն: Շուկայական տնտեսական հարաբերությունների խորացումը կարող է նկատելի փոփոխություններ մտցնել գյուղական բնակավայրերի արտադրական տիպերի մասնագիտացման մեջ և բազմազան դարձնել գյուղերի արտադրական դեմքը:

4. ՀՀ գյուղական տարածքների և տարաբնակեցման յուրահատուկ առանձնահատկություններից է գյուղերի տեղադիրքի և արտաքին տեսքի խիստ բազմազանությունը: Բացի բնաաշխարհագրական և տնտեսական գործոններից, ՀՀ-ում գյուղական բնակավայրերի ձևաբանական բնութագրի վրա էական ազդեցություն են թողել նաև պատմական, ազգագրական և տեղային այլ գործոններ: Մի շարք դեպքերում որպես գյուղատեղ ընտրվել են պաշտպանության համար նպաստավոր, անմատչելի լեռնալանջերը, ձորերով ու կիրճերով մեկուսացված վայրերը: Ռելիեֆային պայմանների բազմազանության պատճառով ՀՀ-ում առկա են տեղանքում գյուղական բնակավայրերի տեղադրման բազմազան տիպեր, որոնցից ըստ բարձրաչափական միջի, կարելի է առանձնացնել նախալեռնային գոտու, հարթությունների և հովիտների, լեռնային և բարձր լեռնային շրջանների գյուղերը: Դրանցից յուրաքանչյուրում կան ձևաբանական նկատելի տարբերություններ, որոնք պայմանավորված են տեղային պայմաններով և գործոններով:

5. ՀՀ ոչ մեծ տարածքն աչքի է ընկնում նաև գյուղական տարածքների և տարաբնակեցման ձևերի, համալիրային տիպերի և ենթատիպերի բազմազանությամբ, որոնք ձևավորվել են բնական, սոցիալ-տնտեսական և քաղաքական գործոնների ազդեցության տակ: Գյուղական տարածքների և տարաբնակեցման ձևավորման և զարգացման բնաաշխարհագրական, սոցիալ-տնտեսական և այլ պայմանները ՀՀ-ում փոփոխվում են ոչ միայն մեկ լանդշաֆտային գոտուց մյուսին անցնելիս, այլև դրանցից յուրաքանչյուրի ներսում: Միևնույն բնալանդշաֆտային գոտում առանձնանում են գյուղական տարածքների ու տարաբնակեցման մի քանի տիպեր և ենթատիպեր [5]:

6. ՀՀ-ում գյուղական տարածքները և տարաբնակեցումն առանձնանում են գյուղական բնակչության և բնակավայրերի տեղաբաշխման տարածքային խիստ մեծ տարբերություններով: Հանրապետության ցամաքային տարածքի մոտ 18%-ին (Արարատյան դաշտին և այն եզրավորող գոտուն) բաժին է ընկնում գյուղական բնակչության ավելի քան 46%-ը, իսկ 24%-ին (Սյունիք և Վայոց ձոր)՝ ընդամենը 7,1%-ը: Գյուղական բնակավայրերի խտությամբ ևս առանձնանում է Արարատյան հարթավայրը, որտեղ գյուղերի խտությունը ՀՀ միջին ցուցանիշը գերազանցում է 3,2 անգամ, իսկ ՀՀ տարածքի մոտ 60%-ի վրա այն ցածր է միջինից ($3,1$ գյուղ/100 կմ²) [9]:

7. Լեռնային երկրներին բնորոշ է ըստ բարձրության գոտիների գյուղական բնակչության խտության, բնակավայրերի թվի և միջին մարդաշատության նվազման օրինաչափությունը, որը չի պահպանվում ՀՀ-ում: Գյուղական բնակչության առավել մեծ խտություն ունեն Արարատյան, Շիրակի և Լոռվա դաշտերը,

Սևանի մերձլճային հարթությունները, անկախ ծովի մակարդակից անցած բարձրությունների տարբերությունից: Բարձրության 1401–1600 և 1801–2000 մ գոտիներում գյուղական բնակչության և բնակավայրերի թիվն ու խտությունն ավելի մեծ են, քան 1201–1400 և 1601–1800 մ բարձրության գոտիներում [9]:

8. Ըստ բարձրության գոտիների, գյուղական բնակչությունն ավելի հավասարաչափ է տեղաբաշխված ընդհանուրի համեմատ: Հանրապետության բնակչության ավելի քան 55%-ը ապրում է 801–1000 մ բարձրության գոտում, իսկ գյուղական բնակչությունը կազմում է 35%: Եթե 1801–2000 մ գոտուն բաժին է ընկնում ՀՀ ընդհանուր բնակչության 8,8%-ը, ապա գյուղական բնակչության՝ 16%-ը:

9. Սովորաբար լեռնային երկրներում գյուղերն առանձնանում են մարդաբանակի մեծ տարբերություններով: Խոշոր և գերխոշոր գյուղերին (3000 մարդուց ավելի), որոնք կազմում են ՀՀ գյուղերի ընդհանուր թվի մոտ 11%-ը, բաժին է ընկնում գյուղական բնակչության շուրջ 40%-ը, իսկ գյուղերի ընդհանուր թվի 34% կազմող մինչև 500 մարդ ունեցող գյուղերին՝ ընդամենը 5,5%-ը [9]:

10. ՀՀ-ում գյուղական բնակավայրերի ծովի մակարդակից ունեցած բարձրությունից միջին մարդաշատության թվի կախվածության որոշակի օրինաչափություն չկա: Դրանց մարդաբանակը պայմանավորված է բնատարածքային համալիրի տարրերի զուգակցությունների շնորհիվ ստեղծված տեղային պայմանների առանձնահատկություններով և սոցիալ-տնտեսական գործոններով:

1831–1926 թթ. ՀՀ-ի ժամանակակից տարածքում գյուղական բնակավայրերի թիվն ավելացել է ավելի քան 1,8 (702-ից՝ 1286), բնակչության թիվը՝ շուրջ 5, իսկ գյուղերի միջին մարդաբանակն՝ ավելի քան 2,7 անգամ (տես աղյուսակ):

ՀՀ գյուղական բնակչության և բնակավայրերի թվի շարժընթացը (1831–2018 թթ.) [1, 2, 7–9]

Տարեթիվը	ՀՀ բնակչության ընդհանուր թիվը	Գյուղական բնակչության բացարձակ թիվը	Գյուղական բնակչության %-ն ընդհանուրից	Գյուղերի թիվը	Գյուղերի միջին մակարդակը
1831	161747	149827	92,6	710	211
1873	496140	458863	92,5	989	464
1897	797853	728295	91,3	1287	566
1914	1014255	918935	90,6	1170	785
1922	782052	680092	87,0	1114	610
1926	881290	745646	84,6	1286	580
1959	1765300	892200	50,5	1117	799
1970	2492600	1019900	40,9	931	1095
1979	3037300	1051600	34,6	916	1148
1988	3463600	1107500	32,0	909	1218
1992	3633300	1130000	31,1	910	1242
2001	3213000	1146858	35,7	903	1270
2011	3018900	1107567	36,7	913	1213
2015	3010600	1097670	36,5	912	1204
2018	2972700	1076900	36,2	912	1181

ՀՀ գյուղական բնակավայրերի ցանցն առավել մեծ փոփոխություններ է կրել 1926–1970 թթ.: Եթե այդ տարիներին տեղի է ունեցել գյուղերի թվի նվազում, ապա 1970–1990 թթ.՝ կայունացում: 1926–1990 թթ. ՀՀ-ում գյուղական բնակավայրերի թիվը նվազել է 361-ով. վերացել են 274 գյուղ և 138 գյուղական տիպի ժամանակավոր բնակելի կետ, 41 գյուղ դարձել են քաղաքային բնակավայրեր, 97 գյուղ միացել են այլ բնակավայրերի: Ստեղծվել են 97 նոր և վերականգնվել նախկինում վերացած 2 գյուղ: Սկսած 1980-ական թվականների

կեսերից՝ ՀՀ-ում ի հայտ է եկել նոր երևույթ. սկսել են վերականգնվել նախկինում բնագրկված և վերացված գյուղական բնակավայրեր [5]:

Խորհրդային տարիներին (1926–1988 թթ.) տեղի է ունեցել ՀՀ տարածաշրջանների և ներկայիս մարզերի միջև գոյություն ունեցող գյուղական բնակչության բաշխման անհամաչափության մեծացում, որի պատճառով ՀՀ գյուղական բնակչության խտությունների տարբերությունն ըստ մարզերի 2,8-ից հասել է 11-ի, իսկ տարածաշրջանների միջև՝ 6-ից 32-ի: Այդ ընթացքում նկատելիորեն բարձրացել է նաև Արարատի, Արմավիրի և Կոտայքի մարզերի բաժինը ՀՀ գյուղական բնակչության մեջ (1926 թ.՝ 22%, 1988 թ.՝ 39%), իսկ Լոռու, Շիրակի և Սյունիքի մարզերինը՝ նվազել (1926 թ.՝ 39%, 1988 թ. 25,3%):

Այդ տարիներին տեղի է ունեցել ըստ մարդաբանակի ՀՀ գյուղական բնակավայրերի խոշորացման գործընթաց: Գյուղերի միջին մարդաբանակն ավելացել է ավելի քան 2 անգամ (580-ից՝ 1218 մարդ), որը տեղի է ունեցել ինչպես մանր և փոքր գյուղերի վերացման, այնպես էլ գյուղական բնակչության բացարձակ թվի ավելացման շնորհիվ: Արմատական փոփոխություններ են կրել նաև ըստ մարդաբանակի գյուղական բնակավայրերի տարբեր խմբերը և դրանց բնակչության քանակը: Եթե 1926 թ. մանր, փոքր և միջին մեծության գյուղական բնակավայրերը կազմում էին ՀՀ գյուղերի ընդհանուր թվի մոտ 83%-ը և դրանցում ապրում էր գյուղական բնակչության 48%-ը, ապա 1988 թ.՝ համապատասխանաբար 58,5 և 22,6%: Ավելացել է նաև 1000-ից ավելի բնակիչ ունեցող գյուղերի թիվը և դրանց բնակչության թվաքանակը: 1926 թ. այդպիսի գյուղերում ապրում էր գյուղական բնակչության 52%-ը, 1988 թ.՝ 77%-ը: Արագ տեմպերով ավելացել է խոշոր և գերխոշոր գյուղերի թիվը: 1926 թ. դրանք կազմում էին ՀՀ գյուղերի թվի ընդամենը 1,1%-ը, իսկ 1988 թ.՝ 7,5%-ը: Ավելի քան 20 տոկոսային կեսով ավելացել է այդպիսի գյուղերի բնակչության մասնաբաժինը ՀՀ գյուղական բնակչության թվաքանակում (1926 թ.՝ 8,3%, 1988 թ. 28,5%):

ՀՀ-ում գյուղական բնակչության և բնակավայրերի բաշխվածությունը նշանակալի փոփոխություններ են կրել նաև վերջին երեք տասնամյակում: Գյուղական բնակչության թվաքանակի շարժընթացի և ըստ մարդաբանակի գյուղական բնակավայրերի տարբեր խմբերում տեղի ունեցած փոփոխությունների պատճառով ՀՀ-ում առաջացել է ըստ մարդաբանակի բնակավայրերի տարբեր խմբերի միջև գյուղական բնակչության բաշխվածության տարբերությունների մեծացում: Միայն վերջին երեք տարում (2015–2018 թթ.) մինչև 1000 մարդ ունեցող գյուղերի թիվը 493-ից հասել է 511-ի և կազմում է մշտական բնակչություն ունեցող գյուղերի թվի ավելի քան 56%-ը, սակայն դրանց բաժին է ընկնում ՀՀ գյուղական բնակչության ընդամենը 16,5%-ը: Եթե մինչև 1990-ական թվականները գյուղական բնակավայրերի բնակչության թվի նվազումը բնորոշ էր հիմնականում փոքր և միջին մեծության գյուղերին, ապա հետագա ժամանակաշրջանում այդ երևույթը դիտվել է նաև բազմաթիվ մեծ, խոշոր և նույնիսկ գերխոշոր գյուղերում: Այսպես, 2001–2018 թթ. գյուղական բնակավայրերի բնակչության թվի նվազում տեղի է ունեցել ՀՀ մարզերի մեծ մասում և տարածաշրջաններում, ընդգրկելով նաև առավել նպաստավոր բնաաշխարհագրական և սոցիալ-տնտեսական զարգացման պայմաններ ունեցող գյուղական բնակավայրերը:

ՀՀ գյուղական բնակավայրերի և բնակչության թիվը փոփոխություններ է կրել նաև ըստ ծովի մակարդակից ունեցած բարձրության: Անցած տասնամյակների ընթացքում ՀՀ տարածքի բարձրության բոլոր գոտիներում տեղի է ունեցել գյուղական բնակավայրերի թվաքանակի նվազում: 1926–1988 թթ. հարաբերական մեծությամբ գյուղերի թիվն ավելացել է միայն մինչև 1000 և

1401–1600 մ քարձրության գոտիներում: Այդ ընթացքում հանրապետության գյուղական բնակչության տեղաբաշխման մեջ ավելի քան 2 անգամ ավելացել է 801–1000 մ քարձրության գոտու տեսակարար կշիռը: Չգալիորեն մեծացել են գյուղական բնակչության խտության տարբերությունները քարձրության տարբեր գոտիների միջև, որի հետևանքով հանրապետության կենտրոնական-հարթավայրային շրջաններում ավելացել է Արարատյան հարթավայրի արժեքավոր հողերը բնակեցման և շինարարության համար օգտագործելու չափերը, մյուս կողմից՝ նվազել են հանրապետության լեռնային և սահմանամերձ շրջանների առանց այն էլ սահմանափակ բնակեցված տարածքները:

Ըստ վիճակագրական տվյալների վերլուծության՝ վերջին տասնամյակների (հատկապես անկախացումից հետո) ընթացքում ՀՀ հարյուրավոր գյուղական բնակավայրերում մշտական բնակչության թվի նվազման պատճառով ստեղծվել է անբարենպաստ ժողովրդագրական իրավիճակ, առաջացնելով գյուղական բնակավայրերի տնտեսական, սոցիալական և կենցաղային կյանքի կազմակերպման բազմաթիվ հիմնախնդիրներ: Այսպես, ՀՀ սահմանամերձ տարածքների գյուղական բնակավայրերի մեջ առանցքային նշանակություն ունեցող (1000-ից ավելի մարդ) խմբում բնակչության բացարձակ թիվը 1988–2016 թթ. նվազել է ավելի քան 15%-ով, տեղի է ունեցել մինչև 100 մարդ ունեցող գյուղերի թվի ավելացում [10]: Նույն այդ ժամանակահատվածում տեղի է ունեցել ՀՀ լեռնային և քարձր լեռնային տարածքների մանր, փոքր, միջին և մեծ գյուղերի միջին մարդաքանակի նվազում, որը մինչև 2000 մարդ ունեցող գյուղերի համար միջին հաշվով կազմել է մոտ 100 մարդ: Բացի 1801–2000 մ քարձրության գոտուց լեռնային և քարձր լեռնային մնացած տարածքներում (մինչև 1800 և 2000 մ-ից քարձր) տեղի է ունեցել գյուղական բնակչության բացարձակ թվի նվազում [11]:

Եզրակացություն: Ըստ կատարված վերլուծության արդյունքների.

1. ՀՀ-ն առանձնանում է գյուղական տարածքների ձևավորման և զարգացման բնաաշխարհագրական առանձնահատուկ պայմաններով, որը նախ և առաջ պայմանավորված է տարածքի լեռնային բնույթով;

2. ուրբանացման խիստ օջախայնության պատճառով ՀՀ-ում գյուղական տարածքներն ու բնակավայրերն ունեն «ինքնուրույնության» բարձր աստիճան և էական դեր ունեն տարածաշրջանների զարգացման և տարաբնույթ ռեսուրսների օգտագործման գործում;

3. ՀՀ գյուղական տարածքներն առանձնանում են բնակչության և բնակավայրի տեղաբաշխման տարածքային, ըստ ծովի մակարդակից ունեցած քարձրության, ինչպես նաև ըստ բնակավայրերի մարդաքանակի բնակչության բաշխվածության խիստ մեծ տարբերություններով;

4. վերջին երեք տասնամյակի ընթացքում հարյուրավոր գյուղական բնակավայրերի մշտական բնակչության թվի նվազման հետևանքով դրանցում առաջացել են ժողովրդագրական և սոցիալ-տնտեսական բազմաթիվ խնդիրներ: ՀՀ-ում տեղի է ունեցել ըստ մարդաքանակի գյուղական բնակավայրերի տարբեր խմբերի միջև բնակչության բաշխման բևեռացման խորացում, ինչի հետևանքով հատկապես բնակչության թվաքանակով փոքր գյուղերում արդյունավետ չեն կարող օգտագործվել հողային, տարածքային և այլ կարգի ռեսուրսները;

5. գյուղական բնակչության բացարձակ թվի և գյուղերի միջին մարդաքանակի նվազման գործընթացն առավել մտահոգիչ է հանրապետության լեռնային, քարձր լեռնային և սահմանամերձ տարածքներում, քանի որ վերջիններս բացի տնտեսականից ունեն նաև ռազմավարական նշանակություն;

6. ՀՀ տարածաշրջանային քաղաքականության հիմնական ուղղություններից մեկը պետք է լինի գյուղական տարածքների ամրապնդումը և զարգացումը՝ դրանցում մարդկային ներուժի և ռեսուրսների արդյունավետ օգտագործումը:

Ստացվել է՝ 23.01.2019
Գրախոսվել է՝ 28.02.2019
Հաստատվել է՝ 05.03.2019

Գ Ր Ա Կ Ա Ն Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն

1. ՀՀ մշտական բնակչության թիվը 2018 թ. Հունվարի 1-ի դրությամբ: armstat.am
2. Հայաստանի ժողովրդագրական ժողովածու: 2018, armstat.am
3. ՀՀ 2001 թ. մարդահամարի արդյունքները (ՀՀ ցուցանիշները): Եր., 2003, 542 էջ:
4. ՀՀ առկա և մշտական բնակչության բաշխումը ըստ վարչատարածքային միավորների և սեռի (2011 թ. մարդահամար): armstat.am
5. Պոտոսյան Ա.Հ. Հայաստանի Հանրապետության գյուղական բնակչությունը և բնակավայրերը: Եր., 2017, 466 էջ:
6. Կորկոսյան Ջ. Խորհրդային Հայաստանի բնակչությունը վերջին հարյուրամյակում (1831–1931 թթ.): Եր., 1932, 186 էջ:
7. Населенные пункты и население Арм. ССР за 1831–1959 гг. Ер.: Арм. гос. издат., 1962, 133с.
8. Авакян Г.Е. Люди и горы. М.: Мысль, 1989, 232 с.
9. ՀՀ մարզերը և Երևան քաղաքը թվերով: 2018, armstat.am
10. Պոտոսյան Վ.Ա. ՀՀ սահմանամերձ տարածքներում տարաբնակեցման շարժմանը և առկա հիմնախնդիրները: // ԵՊՀ գիտական տեղեկագիր: Երկրաբանություն և աշխարհագրություն, 2017, հատ. 51, № 2, էջ 135–142:
11. Պոտոսյան Վ.Ա. ՀՀ լեռնային և բարձր լեռնային տարածքներում տարաբնակեցման շարժմանը և առկա հիմնախնդիրները: // ԵՊՀ գիտական տեղեկագիր: Երկրաբանություն և աշխարհագրություն, 2017, հատ. 51, № 3, էջ 202–209:

А. А. ПОДОСЯН

ХАРАКТЕРНЫЕ ЧЕРТЫ И АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКИХ МЕСТНОСТЕЙ РА

Резюме

В РА из-за большого разнообразия элементов природного комплекса и очагового характера урбанизации, сельские местности отличаются характерными чертами и играют существенную роль в развитии регионов. В статье на основе фактического материала представлены особенности и выявлены наиболее актуальные проблемы сельского расселения и поселений как основных элементов сельских местностей.

А. Н. ПОТОСЯН

CHARACTERISTIC FEATURES AND ACTUAL PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF RURAL AREAS OF RA

Summary

Due to the diversity of natural complex and focal nature urbanization, rural areas of RA stand out with characteristic lines and have an essential role in the development of regions. In the article, based on the generalization of factual data the features of RA rural areas are presented, and actual problems of rural settlements as elements of rural areas are revealed.